

В. В. Омельчук,
кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник
Національного Києво-Печерського історико-культурного
заповідника (м. Київ)

УДК 348.328.3

ОСОБЛИВОСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МОНАСТИРІВ У ВІЗАНТІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Визначаються особливості еволюції правового статусу монастирів Візантійської імперії. Робиться висновок про специфіку цього статусу в системі візантійського церковно-канонічного права, який виражався у забезпеченні матеріальних позицій монастирів, наданнях їм рухомого і нерухомого майна, привілеїв адміністративно-судового і фінансово-податкового характеру, невідчужуваності монастирської власності, здійснення ними самостійної діяльності відповідно до власних повноважень.

Ключові слова: церква, монастир, патріархат, власність, привілеї.

Монастир виступав важливим об'єктом регулювання системи церковно-канонічного права Візантійської імперії. Це зумовлено його місцем у системі державного управління ромеїв, економічною вагою монастирського землеволодіння в економічному розвитку держави.

Метою цього дослідження виступає з'ясування особливостей правового статусу православних монастирів, регламентація діяльності цього інституту нормами церковно-канонічного права.

Серед низки нормативно-правових актів візантійської влади, які ілюструють її ставлення до монастирів, — укази імператорів щодо надання їм різноманітних пільг, розпорядження різних чиновників про об'єднання монастирів. Поряд з конкретними соціально-економічними і політико-правовими здобутками монастирів вони фіксують загальну ситуацію, боротьбу різноманітних угруповань усередині монашества та його вплив у структурі Візантійської православної церкви. Так у Статуті, наданому в 1406 р. імператором Мануїлом II Палеологом монахам Афонської гори, говориться, що у її монастирях “зневажена більша частина правил іночого життя, з огляду на безладдя часу і справ” [1, с. 89].

Уже Г. Курбатов звернув увагу на відмінності статусу церковного і монастирського землеволодіння, слушно погодившись з доцільністю відмови у його розгляді як єдиного явища [2, с. 71]. Правовому статусу окремих монастирів та конкретним актам майнового і немайнового характеру щодо них у Східно-Римській імперії неодноразово приділяв увагу І. Медведєв [3]. О. Вайнштейн іконоборництво розглядав як форму боротьби уряду проти монастирських землеволодіння і привілеїв [4, с. 188]. Запеклі наукові дискусії між науковцями, які відбилися на розвитку вітчизняної медієвістики, супроводжувалися вкрай суперечливими підходами щодо монастирів та монастирського землеволодіння. Так, Ф. Успенський [5; 6] розглядав іконоборницький рух як боротьбу імператорів зі зростаючою могутністю монастирів та збільшенням значення їхніх земель. Однак М. Сюзюмов довів, що це не було пов'язано з потребою конфіскації монастирських земель, оскільки у VIII ст., коли започатковувався іконоборницький рух, питома частка таких земель не була критичною [7, с. 9–10].

© Омельчук В. В., 2013

Засновником монастирів-гуртожитків був Пахомій, названий церквою Великим (пом. 346 р.). Бл. 320 р. він збудував у Верхньому Єгипті у Фіваїді монастир (Тавеніссі), який був комплексом споруд з окремими келіями для монахів зі спільними трапезними і спеціальними приміщеннями для богослужінь. Монастирі огорожувалися стіною і внутрішнє життя у них чітко регламентувалося правилами внутрішньої дисципліни. Суворі статuti єгипетських монастирів стали зразком для сирійських та палестинських. Склалися два різновиди монастирів: відлюдницькі і гуртожитські. Формою поєднання принципів перших і других стали *лаври*, де монахи жили в окремих ізольованих келіях, але підкорялися авві і збиралися для спільного богослужіння. Такі лаври були організовані у Сирії та Палестині [8, с. 162]. Самі візантійці сприймали монастир як громаду. Для її позначення використовували термін “узуфзмб”, який застосовували і щодо ремісничих колегій, а також “кпйньфз”. Однак монастирське співтовариство (“кпйньфз”) розглядалася як установа особливого порядку та подоба ангельського порядку. Життя монастирів, особливо X–XI ст.ст., чітко відображено у типіконах [9, с. 49–50]. Окремі монастирі (зокрема столичний монастир Хора) використовувалися як пенітенціарні установи [6, с. 578]. Благодійні притулки, хоча знаходилися під контролем і у сфері діяльності монастирів, були радше міською службою [10, с. 124]. Монастирі виступали і притулком для чисельних втікачів, що засвідчують норми, згідно яких власник втрачав свої права на раба, навіть якщо він три роки переховувався у монастирі [11, с. 5]. Держава передбачала можливість звільнення рабів при вступі до монастиря (після трирічного випробувального терміна перебування у ньому) [12, с. 39–40].

З огляду на політичне та економічне значення монастирів, їхню чисельність, чітко регламентувалася діяльність цього інституту. Вже Халкідонський собор намагався підпорядкувати монастирі єпископальній владі. Глава монастиря (ігумен) обирався пожиттєво. Його влада була подібною до влади єпископа, проте новий авва, на відміну від єпископа, міг бути призначений попереднім [8, с. 162]. Згідно з розпорядженням імператора Маркіана монастирі організувалися лише за згодою єпископів, а перехід монахів між монастирями заборонявся [13, с. 26; 14, с. 25]. Уже XIV новела Льва VI визначала, що у монастирі повинно перебувати не менше 3 монахів [9, с. 51]. На Соборі у Нікеї у 787 р. було заборонено створювати подвійні чоловічо-жіночі монастирі [15, с. 144]. Згодом проти існування змішаних монастирів виступив Константинопольський Патріарх Афанасій I, як таких, що сприяли розпусті серед монашества. Він також оновив заборону на зв'язок з жінками усередині церковної огорожі [16, с. 52–59]. Афанасій I вимагав від єпископів припинити практику призначення дияконів [17, с. 106].

Щоб обмежити свавілля монахів, Юстиніан I поширив на монастирі повноваження єпископів [18, с. 74]. Розгляду ігумена підлягали лише дрібні порушення, серйозні порушення підлягали розгляду і суду єпископа [8, с. 162]. Істотного обмеження зазнали права монастирів у сфері судочинства і юрисдикції над монахами за імператора Константина V [19, с. 106]. На X ст. вищі єпископальні чини (хартофілак, економ, сакеларій, скевофілак і сакелій) утворили замкнену пентаду (п'ятірку), яка зосередила у своїх руках управління єпископією. Сакеларій, подібно до імператорського чину, здійснював функції контролю за фінансово-господарським управлінням єпископії, насамперед, за підконтрольними єпископу монастирями.

Посиленню впливу Константинопольського патріархату сприяв інститут ставропігії, тобто створення єпископальних монастирів. Поступово права ставропігії були позбавлені єпископи і митрополити, й тільки Константинопольський патріарх міг засновувати монастирі, в тому числі й у чужих єпархіях [20, с. 170]. Особливим був і статус афонських монастирів. Тривалий час вони взагалі перебували під безпосереднім заступництвом ромейського василевса, який мав право призначати

сюди прота. Проте у 1312 р. Андронік II видав хрисовул, яким пере підпорядкував півострів Константинопольському патріархові [21, с. 674].

Візантійські монастирі та їхні метохи виступали великими землевласниками, за ними було закріплено інше різне нерухоме та рухоме майно, майнові та немайнові права. Так, столичним монастирям належало чимало приміських садів. Монастир студитів мав в околицях Константинополя метох, до якого прилягали багаті фруктові сади [22, с. 72]. З ергастерія перебувало у власності Ксенофонтного монастиря [23, с. 19].

З метою отримання додаткових прибутків монастирі займали різноманітними промислами, зокрема рибальством [22, с. 77]. Монастирі здавали свою нерухомість в оренду. Зокрема в оренду ремісникам здавалися майстерні у будівлях та портках, що належали монастирям. Така здача в оренду була достатньо поширена вже у ранньовізантійських містах і вважалася більш вигідною, ніж проста здача житла. Тому часто вже при будівництві приміщення пристосовували його під торговельно-ремісничі заклади з метою їхньої подальшої передачі орендотримувачам [24, с. 128–129]. Івірський монастир здавав окремі свої володіння в оренду великим орендарям, які проводили меліоративні роботи і, у свою чергу, здавали їх в суборенду дрібним суборендарям, удвічі збільшивши орендну платню. Підвищення орендної плати у зв'язку зі зростанням доходів від земельної ділянки засвідчує еволюції відносин оренди [25, с. 106]. Існував такий вид надання в умовне землеволодіння на умовах утримання у належному стані монастиря і сплати податків, як харістікія [26, с. 62].

Зростаючи, монастирі набували права та привілеї податкового та адміністративно-судового характеру. Так, усі монастирі Святої Софії поблизу столиці мали особливі привілеї [22, с. 62]. Залежно від більшого монастиря разом зі своїми володіннями (будинками, землями, виноградниками, вітряками) перебували метохи — невеликі монастирі. В імператорських хрисовулах при перерахуванні метохів використовується переважно формула щодо їхньої приналежності монастирям “з усіма правами, привілеями і володіннями” [23, с. 17]. Метохи також отримували різноманітне майно, як рухоме, так і нерухоме, привілеї, залежних селян. Так один з метохів Лаври, який перебував у Константинополі, отримав згідно з імператорськими постановами за практиком 1334 р. землі і податок з париків, які належать метоху. Далі стверджується, що основою передачі відповідних привілеїв і земель був той факт, що раніше передані землі перебували у володінні великого друнгарія Стефана Палеолога, який володів ними звільнено від усіх податків [27, с. 129].

З іншого боку, монастирські землі могли бути передані представникам знаті, насамперед, придворної та військової, що набуло масового характеру під час іконоборницького руху. Військово-службова фемна знать, спираючись на підтримку імператорів Ісаврійської династії (717–802 рр.), почала вимагала передачі їй монастирських землеволодінь, обмеження прав монахів та пов'язаних з ними сановних вельмож [28, с. 135]. Після цього починається масова конфіскація землеволодінь найбільших монастирів, насамперед тих, які не підтримали іконоборницької політики.

Порядок надання і позбавлення привілеїв визначався рішеннями імператора та його уряду. Так, після приходу до влади ворожих Кантакузинових угруповань податки з окремих монастирів Афона було подвоєно, натомість податкові привілеї інших афонських монастирів було розширено [29, с. 140]. Після відновлення іконошанування монастирі змогли відновити свої позиції і навіть примножити свої землеволодіння, отримуючи видачі (солемнії) з імператорської скарбниці [20, с. 170]. Особливо активно зростали монастирські володіння у XIII–XVI ст.ст. Щоправда, головну роль відігравали вже не державні (імператорські) надання, а приватні дарування з релігійних мотивів, передачі землі за заповітами, а також скупівля монастирями земель і залучення до них залежного населення. Разом з

тим землі відбиралися у проніарів і передавалися монастирям, і навпаки [25, с. 107]. У ході нового наступу на позиції монастирів візантійська влада з 1371 р. здійснює секуляризацію частини монастирських земель. Її об'єктом стала, насамперед, Південна Македонія, де у солунських та афонських монастирів відібрали половину їхніх маєтностей. Після цього отримані у державний фонд землі роздали у пронії світським феодалам [30, с. 135].

Поступово розширюються майнові права окремих монахів. Якщо юстиніанівське право не знало права заповіту монахів, то вже на кінець IX ст. монахи отримали право розпоряджатися своїм майном і складати заповіт [20, с. 171]. Неодноразово стикаємося з положеннями, які регламентують роль монастирів, у новелах Льва VI. Зокрема у 6 новелі, яка ґрунтувалася на правилах Трулльського собора і стосувалася майнових прав осіб, вступаючих до монастиря, за дітьми віком з десяти років визнавалося право ставати монахами (правило 40). Якщо монах помирав до отримання права на самостійне розпорядження своїм майном, то дві третини його майна успадковував монастир і одну третину — родичі померлого [31, с. 98].

У випадку небезпеки (зовнішніх вторгнень чи внутрішніх заворушень) монастирі могли виступати як складові системи безпеки, на них у мирний час покладалася функція зі спорудження та підтримання у належному стані фортифікаційних споруд, особливо на прикордонні. Вони надавали притулок імператорам та державним чиновникам у випадку зовнішньої загрози. Так, у 1064 р. під час вторгнення узів імператор Дука вирушив зі столиці до одного з монастирів, розташованого на азіатському березі Босфора [32, с. 159]. Проте у пізній Візантії ресурси монастирів були підірвані перманентними військовими діями. Так, у 1417 р. навіть монастир Іоанна Продрома на Афоні не був спроможний збудувати пірг через непевну ситуацію і зруйноване господарство [1, с. 98]. Тому монастирі намагалися уникати витрат, пов'язаних із забезпеченням безпеки, як усередині держави, так і на прикордонні. Вони окремими актами (грамотами) могли звільнятися від постойв військ, як ромейських, так і найманців [33, с. 31].

Разом з тим часто як окремі монастирі, так і монашество загалом виступали проти імператорського уряду. Це вимагало постійного контролю за лояльністю монастирів. Не випадково вже у середині V ст. монофізитам заборонили організовувати гуртожитки і монастирі, а власники будинків, які надали їм приміщення, піддавалися тілесним покаранням і конфіскації майна [5, с. 273].

Нікейська держава, яка виникла після захоплення Константинополя у 1204 р. хрестоносцями, виступала правонаступником Візантійської імперії і продовжувала політику підтримки православних монастирів з самого початку своєї появи. Це продемонструвало надання їм різноманітних угод у провінції, які мали відшкодувати чисельні збитки, завдані вторгненням латинян [34, с. 44]. Так, село Варі у 1228 р. імператорським хрисовулом передається монастирю Лемвіотисси. Монастирю Богородиці Лемвіотисси частково належало село Мантеї. У 1232 р. монастирю Лемвіотисси священиком Олексієм Тесаїтом в якості метоха передається монастир Святого Пантелеймона, який у свою чергу, був переданий Олексію його батьком Левом Тесаїтом. Згодом Олексій і його син Михайло Тесаїти передали Лемвіотиссі всі свої родові володіння, зокрема церкву Іоанна Предтечі [35, с. 37–38].

Після повернення Константинополя і відновлення Візантійської імперії у 1261 р. до скарбниці Константинопольського Патріарха надходили і кошти від монастирів, які продовжували знаходитися поза межами Візантії [34, с. 44–45, 49]. Істотно привілеї, а також земельні володіння у столиці та поза містом отримали константинопольські монастирі. Згідно з імператорськими розпорядженнями їм підпорядковували чимало східних монастирів [36, с. 73]. Водночас зруйнування частини монастирів, втрата ними значної частки їхнього фонду земель істотно підірвала політичну могутність цього інституту у візантійському суспільстві. Чимало

монахів із втрачених земель перебалося до Константинополя, і Константинопольський патріарх взяв на себе витрати щодо їхнього утримання [34, с. 44–45, 49]. У силу цих умов пізньовізантійські монастирі вже не змогли досягти впливу попередніх періодів. В умовах постійного скорочення державних прибутків і видатків зменшувалися надання монастирям, ретельніше регламентувалися їхні адміністративно-судові та фінансово-податкові привілеї.

Висновки. Отже, наявна джерельна база і наукова література є репрезентативними і дають можливість простежити загальний хід розвитку правового статусу монастирів Візантійської імперії, а також його особливості на різних етапах історичного розвитку. Специфіка джерельної бази та її нерівномірність за різними етапами та регіонами посилюють актуальність критичного підходу і зіставлення різних носіїв інформації суто управлінсько-правового і релігійного характеру, змушують враховувати конкретний соціокультурний контекст еволюції правового статусу монастирів.

Підсумовуючи, зауважимо, що проблеми правового статусу візантійських монастирів недостатньо повно висвітлені у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі. Зазначимо специфіку становища монастирів у системі візантійського церковно-канонічного права та постійну еволюцію цього інституту. Це стосувалося як великих монастирів, так і метохів. Система фінансово-податкових та адміністративно-правових привілеїв Візантійської імперії була спрямована на забезпечення державної підтримки монастирів. У її основі лежав інститут екскусії, який передбачав як звільнення монастирів від оподаткування (сплати державних платежів) і виконання ними обов'язкових повинностей на користь держави, так і систему заходів адміністративного характеру (насамперед передача судової юрисдикції у монастирських володіннях, яким надавалася екскусія їхньому власнику). У ході розгляду земельних справ регламентувався захист монастирських землеволодінь, прав монастиря як землевласника чи орендодавця. Монастирі відігравали важливу роль у системі безпеки Візантійської імперії.

Водночас потребують додаткової уваги засади функціонування монастирів та монастирських установ (акти, спрямовані на забезпечення матеріальних позицій, надання рухомого і нерухомого майна, привілеїв адміністративно-судового і фінансово-податкового характеру, невідчужуваності монастирської власності, співвідношення церковного і канонічного права у регламентації діяльності).

Список використаних джерел

1. *Сметанин, В. А.* О специфике перманентной войны в Византии в 1282–1453 гг. [Текст] / В. А. Сметанин // *Античная древность и средние века*. — Свердловск, 1973. — Вып. 9. — С. 89–101.
2. *Курбатов, Г. Л.* К вопросу о судьбах византийского города в VII в.: Некоторые замечания [Текст] / Г. Л. Курбатов // *Византийский временник*. — Т. 55 (80). — Ч. 1. — 1994. — С. 69–74.
3. *Медведев, И. П.* Дипломатика частного византийского акта [Текст] / И. П. Медведев / *Проблемы источниковедения западноевропейского средневековья* : сб. ст. и мат. [под ред. В. И. Рутенбурга]. — Л. : Наука, Ленинград. отд., 1979. — С. 124–147.
4. *Вайнштейн, О. Л.* Византия V–XI вв. и южные славяне [Текст] / О. Л. Вайнштейн // *История средних веков*. — [2-е изд.] — М. : Госполитиздат, 1941. — Т. I [под ред. А. Д. Удальцова, Е. А. Косминского и О. Л. Вайнштейна]. — С. 177–200.
5. *Успенский, Ф. И.* История Византийской империи [в 5 т.] [Текст] / Ф. И. Успенский. — М. : Астрель ; АСТ, 2005. — Т. 1. — 621 с.
6. *Успенский, Ф. И.* История Византийской империи: Отд. VI–VIII [Текст] / Ф. И. Успенский ; [сост. Л. В. Литвинова]. — М. : Мысль, 1997. — 829 [2] с.
7. *Поляковская, М. А.* Михаил Яковлевич Сюзюмов: ученый и время [Текст] / М. А. Поляковская // *Сюзюмов, М. Я.* Византийские этюды / М. Я. Сюзюмов [отв. ред. М. А. Поляковская]. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2002. — С. 5–22.

8. *Сюзюмов, М. Я.* Христианская церковь в IV–VI вв. [Текст] / М. Я. Сюзюмов // История Византии [в 3 т.]. — М. : Наука, 1967. — Т. 1 [отв. ред. тома: З. В. Удальцова]. — С. 144–163.
9. *Каждан, А. П.* Византийский монастырь XI–XII вв. как социальная группа [Текст] / А. П. Каждан // Византийский временник. — Т. 31. — 1971. — С. 48–70.
10. *Курбатов, Г. Л.* Город и государство в Византии в эпоху перехода от античности к феодализму [Текст] / Г. Л. Курбатов, Г. Е. Лебедева // Становление и развитие классовых обществ (город и государство) : [монограф.] [под ред. Г. Л. Курбатова, Э. Д. Фролова, И. Я. Фроянова]. — Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. — С. 100–197.
11. *Удальцова, З. В.* Законодательные реформы Юстиниана [Текст] / З. В. Удальцова // Византийский временник. — Т. XXVII. — 1967. — С. 3–37.
12. *Липшиц, Е. Э.* О путях формирования феодальной собственности и феодальной зависимости в балканских и малоазийских провинциях Византии [Текст] / Е. Э. Липшиц // Византийский временник. — Т. XIII. — 1958. — С. 28–54.
13. *Козлов, А. С.* Основные направления политической оппозиции правительству Византии в 50 — начале 70-х гг. V в. [Текст] / А. С. Козлов // Античная древность и средние века. — 1983. — Вып. 20. — С. 24–39.
14. *Козлов, А. С.* Основные направления политической оппозиции правительству Византии в первой половине V в. [Текст] / А. С. Козлов // Античная древность и средние века. — 1982. — Вып. 19 — С. 5–31.
15. *Охлупина, И. С.* Образы монахинь по материалам византийской агиографической литературы (VIII–XII вв.) [Текст] / И. С. Охлупина // Античная древность и средние века. — Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2011. — Вып. 40. — С. 136–146.
16. *Барабанов, Н. Д.* Константинопольский патриарх Афанасий I о недугах византийского общества на рубеже XIII–XIV вв. [Текст] / Н. Д. Барабанов // Античная древность и средние века. — Свердловск, 1978. — Вып. 15. — С. 52–59.
17. *Барабанов, Н. Д.* Из истории византийской этики на рубеже XIII–XIV вв. [Текст] / Н. Д. Барабанов // Античная древность и средние века. — Свердловск, 1987. — Вып. 23. — С. 103–111.
18. *Шафф, Ф.* История христианской церкви [Текст] / Ф. Шафф. — СПб. : Библия для всех, 2007. — Т. III: Никейское и посленикеевское христианство. От Константина Великого до Григория Великого. 311–590 г. по Р. Х. [пер. с англ. О. А. Рыбакова]. — 688 с.
19. *Герцен, А. Г.* К вопросу о церковной истории Таврики в VIII в. [Текст] / А. Г. Герцен, Ю. М. Могаричев // Античная древность и средние века. — Екатеринбург : Урал. гос. ун-т : Волот, 1999. — Вып. 30. — С. 95–115.
20. *Каждан, А. П.* Государство и церковь во второй половине IX–X вв. [Текст] / А. П. Каждан // История Византии [в 3 т.] [ред. кол. С. Д. Сказкин (отв. ред.) и др.] — М. : Наука, 1967. — Т. 2 [отв. ред. тома: А. П. Каждан]. — С. 155–171.
21. *Історія Візантії. Вступ до візантиністики* [Текст] [за ред. С. Б. Сорочана і Л. В. Войтовича]. — Львів : Апріорі, 2011. — 880 с., іл.
22. *Сюзюмов, М. Я.* Экономика пригородов византийских крупных городов [Текст] / М. Я. Сюзюмов // Византийский временник. — Т. XI. — 1956. — С. 55–81.
23. *Поляковская, М. А.* Монастырские владения в Фессалонике и ее пригородном районе в XIV — нач. XV вв. [Текст] / М. А. Поляковская // Античная древность и средние века. — Свердловск, 1965. — Вып. 3. — С. 17–46.
24. *Сорочан, С. Б.* Византийский эргастирий IV–IX вв. Виды правовладения [Текст] / С. Б. Сорочан // Вісник Університету внутрішніх справ [у 3-х ч.]. — Х., 1999. — Ч. 1. — С. 125–132.
25. *Хвостова, К. В.* Аграрно-правовые отношения в Византии XIII–XV вв. [Текст] / К. В. Хвостова // История Византии [в 3 т.]. — М. : Наука, 1967. — Т. 3 [отв. ред. Г. Г. Литаврин]. — С. 97–108.
26. *Сюзюмов, М. Я.* Суверенитет, налог и земельная рента в Византии [Текст] / М. Я. Сюзюмов // Античная древность и средние века. — Свердловск, 1973. — Вып. 9. — С. 57–65.
27. *Хвостова, К. В.* Византийская цивилизация как историческая парадигма [Текст] / К. В. Хвостова. — СПб. : Алетейя, 2009. — 207 с.
28. *История Востока* [Текст] [в 6 т.]. — М. : Вост. лит., 1995. — Т. II: Восток в средние века [отв. ред.: Л. Б. Аблаев, К. З. Ашрафян]. — 716 с.

29. *Литаврин, Г. Г.* Византия в период гражданской войны и движение зилотов (1341–1355 гг.) [Текст] / Г. Г. Литаврин // История Византии [в 3 т.] — М. : Наука, 1967. — Т. 3 [отв. ред. Г. Г. Литаврин]. — С. 135–160.
30. *Наумов, Е. П.* К истории церковного и монастырского землевладения в Сербии, Македонии и Зете во второй половине XIV в. [Текст] / Е. П. Наумов // Средние века. — Свердловск, 1963. — Вып. 23. — С. 134–148.
31. *Липшиц, Е. Э.* Законодательство и юриспруденция в Византии IX–XI вв. [Текст] / Е. Э. Липшиц [под ред. В. И. Рутенбурга]. — Л. : Наука, Ленинград. отд., 1981. — 246 с.
32. *Мохов, А. С.* К административной структуре Византийской империи на Дунае в период войны с узлами (1064–1065 гг.) [Текст] / А. С. Мохов // Античная древность и средние века. — Екатеринбург : Урал. гос. ун-т : Волот, 1999. — Вып. 30. — С. 158–168.
33. *Скабаланович, Н. А.* Византийское государство и церковь в XI в.: От смерти Василия II Болгаробойцы до воцарения Алексея I Комнина [Текст] / Н. А. Скабаланович. — [в 2-х кн.]. — СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2004. — Кн. II. — 416 с.
34. *Рансимэн, С.* Великая церковь в пленении. История греческой церкви от пленения Константинополя в 1453 г. до 1821 г. [Текст] / С. Рансимэн. — [пер. с англ. Л. А. Герд]. — СПб. : Изд-во Олега Абышко, 2006. — 464 с.
35. *Морозов, М. А.* Крупное землевладение Никейской империи (по материалам актов монастырей Западной Малой Азии) [Текст] / М. А. Морозов // Византия: кумуляция и трансляция культур : тезисы докладов XIX Сюзюмовских чтений, 24–27 августа 1997 г. [ред. кол. М. А. Поляковская, А. И. Романчук (отв. за вып.) и др.]. — Екатеринбург : УрГУ, 1997. — С. 37–40.
36. *Осипова, К. А.* Восстановленная Византийская империя. Внутренняя и внешняя политика первых Палеологов [Текст] / К. А. Осипова // История Византии [в 3 т.] — М. : Наука, 1967. — Т. 3 [отв. ред. тома: Г. Г. Литаврин]. — С. 72–96.

*Рекомендовано до друку кафедрою організації самоврядування
Українсько-Азербайджанського інституту соціальних наук і самоврядування
Міжрегіональної академії управління персоналом ім. Г. А. Алієва
(протокол № 5 від 28 грудня 2012 року)*

Надійшла до редакції 31.01.2013

Омельчук В. В. Особенности эволюции правового статуса монастырей в Византийской империи

Определяются особенности эволюции правового статуса монастырей в Византийской империи. Делается вывод о специфике этого статуса в системе византийского церковно-канонического права, который выразился в обеспечении материальных позиций монастырей, предоставления им движимого и недвижимого имущества, привилегий, административно-судебного и финансово-налогового характера, неотчуждаемости монастырской собственности, осуществления ими самостоятельной деятельности в соответствии с собственными полномочиями.

Ключевые слова: *церковь, монастырь, патриархат, собственность, привилегии.*

Omelchuk, V. V. Features of Evolution of Legal Status of Monasteries are in the Byzantium Empire

The features of evolution of legal status of Monasteries in the Byzantium Empire are determined in the article. An author draws conclusion about the specific of this status in the system Byzantium church canonical rights, which was expressed in providing of financial positions of monasteries, grants them the personal and immovable chattels, privileges, administratively judicial and financially tax to character, to inalienability of monasterial property, realization by them independently to activity in accordance with own plenary powers.

Keywords: *church, monastery, patriarchy, property.*

